

ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ივანე ჯავახიშვილის ისტორიისა და ეთნოლოგიის ინსტიტუტის ახალი და უახლესი ისტორიის განყოფილების მთავარი მეცნიერ-თანამშრომელი

1802 წლის დიდი წინააღმდეგობრივი მოქრაობის შეფასებისათვის

1802 წლის დიდი ანტირუსული მოძრაობა საქართველოში ჩვენს ისტორიოგრაფიაში ძირითადად ერთი მოვლენით არის გამოკვეთილი, ესაა ქელმენჩურის ტრაქტატი და მასთან დაკავშირებული მაშინდელი ხელისუფლების რეაქცია. მართალია, ისტორიოგრაფია ზოგადად აღნიშნავს ამ წელიწადს მომხდარ ანტირუსულ გამოსვლებზე და საზოგადო უკმაყოფილებაზეც, მაგრამ ძირითად მოვლენად მაინც ეს აქტი სახელდება. წინამდებელში ქელმენჩურის შეკრება და მის მიერ მიღებული დოკუმენტი მხოლოდ მცირე ნაწილი იყო იმ დიდი საყოველთაო-სახალხო მღელვარებისა, რაც 1802 წელს მიმდინარეობდა საქართველოში. მთავარი ისაა, რომ ეს აღარ იყო ლოკალური მნიშვნელობის პროტესტი, მხოლოდ რუსეთის პოლიტიკური და სამხედრო მოქმედებით ქართველთა უკმაყოფილების გამოხატვა, არამედ ეს იყო საერთო-კავკასიური ამბოხება, ბრძოლა რუსეთის კავკასიიდან განდევნისათვის, დიდი ომის ნიშანი, რამაც ძალიან დააფრთხო რუსეთის ცარისტული რეჟიმი.

რუს იმპერატორთა და იდეოლოგთა მტკიცება, რომ საქართველო თავისი ნებით შეუერთდა იმპერიას და ხალხი უფრო დაცულად და მშვიდად გრძნობდა თავს, სიცრუე იყო, რასაც მოწმობდა საქართველოში რუსეთის შემოსვლისთანავე დაწყებული ანტირეჟიმული აჯანყებები. სოფელ ქელმენჩურში¹ 60-ზე მეტი თავადი და აზნაური შეიკრიბა და იმპერატორს საპროტესტო წერილი გაუგზავნა. მათ გლახთა ერთი ნაწილის მიმხრობაც შეძლეს. პროტესტის არსი იმაში მდგომარეობდა, რომ ყოველმხრივ ირღვეოდა ადგილობრივი მოსახლეობის უფლებები. მათი აზრით, მდგომარეო-

¹ სოფ. ქელმენჩურის ადგილმდებარეობა არც-ერთ გამოცემაში არ არის დაზუსტებული. დღეს ეს სოფელი მოქცეულია სიღნაღის მუნიციპალიტეტის ზემო მაღაროს შემადგენლობაში.

ბის გამოსწორების ერთ-ერთი გზა იყო 1783 წლის ტრაქტატის პირობების დაცვა და აღდგენა [1, 65, 387]. პროტესტის ორგანიზატორთა შორის იყვნენ ბატონიშვილები – ვახტანგი და თეიმურაზი, თავადები – ოთარ ჯანდიერი, სვიმონ ქობულაშვილი. ხელმომწერთა შორის კი ანდრონიკაშვილები, ვაჩნაძეები, ჭავჭავაძეები, ჯანდიერები და ა. შ.

ქელმენჩურის ისტორიული მოვლენა ქართულ და რუსულ ისტორიოგრაფიაში სხვადასხვა ტერმინითაა მოხსენიებული: ზოგი მას შეთქმულებას, ზოგი „ბუნტს“, „აჯანყებას“, მეფის რუსეთის წინააღმდეგ საპროტესტო გამოსვლას და ა. შ. უწოდებს. 1802 წლის ანტირუსული გამოსვლებისა და ქელმენჩურის მანიფესტაციის შესახებ წერდნენ როგორც რუსი ისტორიკოსები (გ.ლ. ბელიავსკი, კრასნიცკი, ივანენკო, დუბროვინი, სოკოლოვი, პოტო, ბუტკოვი, მარკოვა და ა.შ), ასევე ქართველი ისტორიკოსები (დავით და ბაგრატ ბატონიშვილები, ნ. ბერძენიშვილი, ს. კაკაბაძე, ს. ქვარიანი, მ. დუმბაძე, ალ. ბენდიანიშვილი, ვ. გურული, დ. შველიძე, და სხვ.). ისინი სხვადასხვაგვარ ტერმინს იყენებენ მოვლენის დასახასიათებლად. ძირითადად, ქართველი ისტორიკოსები ქელმენჩურის მოვლენას შეთქმულებად ან აჯანყებად მიიჩნევენ. ამ ისტორიული ფაქტის დეფინიცია მართლაც არ ეტევა ერთ რომელიმე ტერმინში. ისტორიკოსი ოთარ ჯანელიძე სტატიაში „კახეთის 1802 წლის პოლიტიკური პროტესტი თანამედროვეთა და ისტორიკოსთა შეფასებებში“ ყველა ამ ფაქტს თავს უყრის და აანალიზებს. მისი აზრით, ეს იყო პოლიტიკური ხასიათის მოძრაობაც, რუსული ხელისუფლების მიმართ პროტესტიც, შეთქმულებაც, დაუმორჩილებლობაც. „მთლიანობაში, – წერს იგი, – კახეთის თავადთა გამოსვლა ეროვნული თავისუფლების მიზნით წამოწყებული პოლიტიკური ხასიათის მოძრაობა იყო, რომელიც არსებული რეჟიმისადმი შეურთებლობის, დაუმორჩილებლობისა და პროტესტის ნიადაგზე წარმოიშვა. მოძრაობა პოლიტიკურად უნდა ვიგუღვოთ თუნდაც იმის გამო, რომ იგი არღვევდა მართალია უსამართლო, მაგრამ უმაღლესად დადგენილ წესსა და რიგს. კახელმა თავადებმა თავსმოხვეულ რუსულ მმართველობას ბაგრატიონთა ხელისუფლების აღდგენა დაუპირისპირეს“ [2, 2015, V].

მაშასადამე, ერთ რომელიმე სახელდებაში არ ჯდება ქელმენჩურის გამოსვლა, მით უმეტეს, ის მხოლოდ შეთქმულება არ ყოფილა, რამდენადაც მისმა მონაწილეებმა სპეციალური დოკუმენტი შეადგინეს და ხელისუფლების წარმომადგენლებს წარუდგინეს

(ერთი დოკუმენტი იმპერატორთან გასაგზავნადაც გადასცეს), „შეთქმულებაზე“ საუბარი, განსაკუთრებთ მის პირველ ეტაპზე, თითქმის გამორიცხული უნდა იყოს. იმის შემდეგ, რაც მემამბოხეთა მოთხოვნები არ დაკმაყოფილდა, გამოსვლები ატარებდნენ შეთქმულებრივი მოძრაობის ხასიათსაც და, ზოგადად, თავისი სულისკვეთებით, ისინი აჯანყებული ხალხის განწყობილებას უფრო გადმოსცემდნენ.

ქელმენჩურის გამოსვლა მხოლოდ ერთი სეგმენტი იყო იმ დიდი წინააღმდეგობრივი მოძრაობისა, რაც ქართლ-კახეთის სამეფოში 1802 წელს მიმდინარეობდა და რომელიც დაკავშირებული იყო ქსნისა და არაგვის ხეობის, ასევე ჩრდილოკავკასიელი მოსახლეობისა (თაგაურელი ოსების) და იმერეთის სამეფოში დაწყებულ წინააღმდეგობრივ მოძრაობასთან. ამ ერთიან კონტექსტში უნდა განვიხილოთ ეს ისტორიული მოვლენა და არა ცალკე აღებულ, კახელი თავადებისა და მათი მოკავშირე გლეხობის ამბოხებად.

მოსახლეობის შესაძლო გამოსვლაზე („ბუნტზე“) ცნობები კავკასიის რუსულ ხელისუფლებას დიდი ხანია მისდიოდა. 1802 წლის ივლისის დასაწყისში გენერალი ლაზარევი მთავარმმართველ კნორინგს წერდა: ხალხის დაუმორჩილებლობა გაძლიერდა, ბატონიშვილი დავითი შეუერთდა იულონ ერეკლეს ძეს, მის მომხრეებს და ეხმარება მას სამეფო ტახტის დაკავებისათვის ბრძოლაშიო. ლაზარევის სხვა პატაკებიდანაც ჩანს, რომ თბილისის მოსახლეობა დელავდა, საბრძოლველად შემართულნი იყვნენ ქართველი მთიელები, მასობრივი მოძრაობა აგორდა კახეთში.

1802 წლის გამოსვლის მონაწილეებმა თავიანთი მოთხოვნები ჯერ გენერალ გულიაკოვს მიართვეს, მაგრამ მიხვდნენ, რომ რიგით გენერალთან მოლაპარაკებას აზრი არ ჰქონდა, ამიტომ რუსეთის იმპერატორისადმი გასაგზავნად შეადგინეს წერილი. აჯანყებულები წერდნენ, რომ **რუსეთის მფარველობაში შესვლა საქართველოს სურდა მხოლოდ ბაგრატიონების სამეფო ტახტის შენარჩუნებით. ამიტომაც თხოვდნენ იმპერატორს – აღედგინა ტრაქტატის პირობები:** შეგვისრულეთ მეფე ერეკლეს ანდერძი და ჩვენც შეძლებისდაგვარად გემსახურებითო.

მიუხედავად დაძაბული ვითარებისა და პროცესის მონაწილეთა რადიკალური განწყობისა, პროტესტი შეიარაღებულ გამოსვლამდე არ მისულა, თუმცა ყველანაირად გამოჩნდა ხალხის საამისოდ მზადყოფნა. თუ პოლიტიკურად უაღრესად რადიკალიზებული პროცესები აჯანყებაში არ გადაიზარდა, ამის მიზეზი ბევრი იყო, მათ

შორის ისიც, რომ ქართველ მოსახლეობასა და მათ ლიდერებს ჯერ კიდევ ჰქონდათ რუსეთის ხელისუფლებისაგან მოვლენების ნორმალიზების იმედი. რუსულმა ხელისუფლებამაც თავი შეიკავა მძიმე სადამსჯელო ოპერაციებისაგან: ქვეყანაში ახლად შემოსულმა და ჯერ კიდევ დაუმკვიდრებელმა საჭიროდ არ ჩათვალა მკაცრი რეპრესიების განხორციელება. ამ პროტესტს არავითარი რეალური შედეგი არ მოჰყოლია, თუმცა გამოაფხიზლა ხალხი და დაანახა ის საშინელება, რაც რუსულმა მმართველობამ მოიტანა [2, 341-343].

მოვლენები ივლისის შუა რიცხვებში გააქტიურდა. 1802 წლის 21 ივლისს ყაბარდოს მუშეკეტერთა პოლკის მეთაური – პოდპოლკოვნიკი სოლენიუსი გენერალ ლეონტიევს ატყობინებდა: გავრცელებული ხმებით, „საქართველოს თავადობა და ობივატელთა ნაწილი აბუნტდა. კარდენახელი თავადები წავიდნენ კრებაზე ქალაქში, სადაც თავმოყრილი იყო 40 ათასი (?) ადამიანი. მათ კრების სახელით სურდათ გაეფრთხილებინათ კახეთში მდგარი რუსული ჯარის შენაერთები, დაეტოვებინათ სოფლები, წინააღმდეგ შემთხვევაში ამ ჯარებს მთელი მოსახლეობა იარაღით დაუპირისპირდებოდა“ [1, 361].

ამას მოჰყვა გენერალ გულიაკოვის, გენერალ კნორინგის, სამოქალაქო მმართველ პეტრე კოვალენსკის და სხვათა პატაკები, მიმართვები და შეტყობინებები, რაც აისახა ქართველი და რუსი ისტორიკოსების ნაწერებში.

ამ შეთქმულებასა და მის წინაპირობებს საინტერესოდ გადმოსცემს რუსი სამხედრო ისტორიკოსი დუბროვინი. მისი წიგნი ერთადერთი მონოგრაფიული გამოკვლევაა 1802 წლის მოვლენებზე, მათ შორის ქელმენჩურის მანიფესტზე.

ნიკალაი თევდორეს ძე დუბროვინი (1837-1904), გენერალ-ლეიტენანტი, რუსეთის მეცნიერებათა აკადემიის წევრი და მუდმივი მდივანი, ავტორია მრავალი ნაშრომისა: „ამიერკავკასია 1803 წლიდან 1806 წლამდე“ („Закавказье от 1803 по 1806 г.“ СПб., 1866); „გიორგი XII, უკანასკნელი მეფე საქართველოსი და მისი შეერთება რუსეთთან“ („Георгий XII, последний царь Грузии, и присоединение ее к России“); „კავკასიაში რუსეთის მფლობელობისა და ომების ისტორია“ და სხვ.

ქართლ-კახეთის სახელმწიფოს გაუქმებისა და რუსული მმართველობის შემოღების, ქართველების უკმაყოფილებისა და ანტირუსული მოძრაობის წარმოქმნის პროცესი კარგადაა ასახული დუბროვინის ნაშრომში – „ათას რვაას ორი წელი საქართველო-

ში“. ნაშრომის VIII თავი დეტალებში განიხილავს სამეფო კარის წარმომადგენელთა უარყოფით განწყობას რუსეთის საიმპერიო პოლიტიკისადმი, განმარტავს ამის მიზეზებს, IX თავში კი თავადთა შეთქმულებასა და მის შედეგებზეა საუბარი. დუბროვინს მსჯელობის დროს არგუმენტად მოაქვს ის პატაკები და წერილები, რომელიც შეტანილია კავკასიის არქეოგრაფიული კომისიის აქტების I-III ტომებში.

დუბროვინის აზრით, კახეთში შექმნილ ანტირუსულ განწყობას ხელს უწყობდა: 1. რუსი მოხელეების არასწორი საქმიანობა; 2. ქართველი ხალხის განსხვავებული დამოკიდებულება ზოგადად მმართველობასა და კანონებთან; 3. შიდადაპირისპირება, სამეფო კარის წარმომადგენელთა შორის არსებული კონფლიქტები. აქ ის არა მარტო ქართლ-კახეთის სამეფო კარის წარმომადგენლებს, არამედ, იმერეთის მეფეს სოლომონ II-საც ადანაშაულებდა. ზოგადად, რუსული ისტორიოგრაფია განსკუთრებულ უარყოფით შეფასებას აძლევს იმერეთის უკანასკნელ მეფეს, რუსეთთან ბოლომდე შეურიგებელ სოლომონ II-ს, ამ მხრივ არც დუბროვინია გამონაკლისი. იმერეთის მეფემ, „თითქოს იმერეთის რუსეთის ქვეშემრდომობაში მიღების თაობაზე თხოვნით, თავისი მდივანი ლეონიძე გააგზავნა საქართველოში¹, წერილებით მიმართა კახეთის ყველა თავადასა და მემამულეს, ასევე ხანებს, იწვევდა მათ რუსეთის წინააღმდეგ ერთობლივი მოქმედებისაკენ“ [4, 250]. ამ თვალსაზრისის არგუმენტად მას მოაქვს 1802 წლის 30 აგვისტოთი დათარიღებული სოკოლოვის პატაკი თავად კურაკინისადმი. დუბროვინის აზრით, ლეონიძის საშუალებით სოლომონმა შეცდომაში შეიყვანა როგორც კოვალენსკი, ასევე კნორინგი, სინამდვილეში ხელი შეუწყო ქართლ-კახეთის სამეფოს დიდებულებში შეთქმულების გაღვივებასა და წინააღმდეგობის გაძლიერებას.

კნორინგი ფიქრობდა, რომ სოლომონის სურვილი გულწრფელი იყო, რომ მას ნამდვილად სურდა რუსეთის ქვეშევრდომობაში შესვლა, თავად სოლომონი კი ცდილობდა, ეს არ გაეკეთებინა, რადგან ეშინოდა ამით არ მიექცია პორტას ყურადღება, რომლის „გარემე“ დაქვემდებარებაში იმყოფებოდა იმერეთი, – წერს დუბროვინი².

სანამ გრძელდებოდა მოლაპარაკებები ლეონიძესთან, მან,

¹ საქართველოს ამ დროს ქართლ-კახეთის სამეფოს უწოდებდნენ.

² გ. ი. კნორინგის პატაკი, 19 ივლისი, 1802 წელი (ყველა პატაკი მოტანილია დუბროვინის ნაშრომიდან, ეს პატაკები შესულია კავკასიის არქეოგრაფიული კომისიის აქტებშიც – დ. ჭ.)

დუბროვინის აზრით, მოასწრო განეხორციელებინა თბილისში ჩამოსვლის ძირითადი მიზანი, წერილები დაეგზავნა დანიშნულებისამებრ. სოლომონის ამგვარ ნამქეზებლურ ქმედებას, მისი აზრით, ამაგრებდნენ დედოფალი დარეჯანი და მისი ვაჟი – ალექსანდრე.

„მეფისწულმა ალექსანდრემ შუშაში გამგზავრების წინ მიიღო წერილი დედისაგან, დედოფალ დარისაგან, დედოფალი ატყობინებდა შვილს, რომ ახლა იყო ყველაზე შესაფერისი დრო მცირერიცხოვან რუსულ ჯარებზე თავდასხმისათვის“ [5, 356].

სპარსეთის ჯარები განლაგებული იყვნენ საზღვართან ახლოს, მეფისწულები იულონი და ფარნაოზი ადრინდებულად იმერეთში იყვნენ, დაღესტნიდან ბელაქანში იკრიბებოდნენ ლეკები.

განჯის ხანი შეუერთდა რუსეთისადმი არაკეთილგანწყობილ მხარეს. ერევნის ხანი დუმილს ინარჩუნებდა. „გეგონებოდა, რომ საქართველოს ცა იმოსებოდა ღრუბლებით და მზადაა ამ საცოდავ ქვეყანას თავს დაატყდეს ახალი და ძლიერი ჭექა-ქუხილი თავისი შედეგებით“, – წერს რუსი ისტორიკოსი. ის კრიტიკის ქარცეცხლში ატარებს კოვალენსკის, მაგრამ კნორინგსაც არანაკლებ აკრიტიკებს, უწუნებს მას დიპლომატიასა და მიხვედრილობას [1, 380].

რუსული მმართველობის შემოღების შემდეგ კნორინგმა დატოვა საქართველო, გაემგზავრა გეორგიევსკში და მას შემდეგ არც ერთხელ აღარ ჩამოსულა თბილისში. დუბროვინის აზრით, „**მთავარსარდალი ვერ გაერკვა ჩვენთვის საქართველოს დაუფლების მნიშვნელობაში, ვერ გაიგო ის ადმინისტრაციული და საბრძოლო მნიშვნელობა, რომელიც განეკუთვნებოდა ამ ქვეყანას კავკასიის დაპყრობის საქმეში. მისცა რა საქართველოს მმართველს (კოვალენსკის – ავტ.) უფლებამოსილება – თავის ჭკუაზე განეკარგა ყველაფერი, – კნორინგმა უპირატესობა მიანიჭა წერილმან და უმნიშვნელო მოლაპარაკებებს მთიელებთან, მხარის დროებით ჩამშვიდებას**“.

„მთიელები იმთავითვე არ ასრულებდნენ მოცემულ დაპირებებსა და შეთანხმებებს, მაგრამ ეს არ უშლიდა ხელს მთავარსარდალს გაეფორმებინა მათთან ახალი ხელშეკრულებები, რაშიც დიდი იმედი ჰქონდა რუსი კაცისათვის დამახასათებელ თვისებაზე, – ყველა მძიმე მდგომარეობიდან ნახოს გამოსავალი. კნორინგი გეორგიევსკიდან უყურებდა საქართველოს ცრუ სათვალეებით, რომელსაც მისი მმართველი უხატავდა, რისთვისაც შემდგომში არაერთი შენიშვნა და საყვედური მიიღო, თუმცა პირადად ის სრულებით არ იმსახურებდა ამას, მაგრამ მისი შეცდომები დაშვებული

იყო ამ პიროვნების ხასიათის სისუსტისა ან სხვა რაიმე მიზეზის გამო“, – ასეთია კნორინგის დუბროვინისეული შეფასება.

რუსულმა საიმპერიო კარმაც და კარის ისტორიკოსმა დუბროვინმაც მოვლენები შეაფასა ტენდენციურად: ქართველი ხალხის უკმაყოფილება მთლიანად დააბრალა რუსი მოხელეების არასწორ ქცევასა და უპრინციპობას, ასევე ქართველი ხალხის ცრუ მოლოდინებს, შიდადაპირისპირებასა და ზოგიერთი პიროვნების მიერ არასწორი ხმების გავრცელებას. რუს ისტორიკოსს თითქოს გამორჩა მთავარი: ეს იყო ის არასწორი სახელმწიფო პოლიტიკა, რომელიც რუსეთმა განახორციელა ქართლ-კახეთის სამეფოს გაუქმებითა და ქვეყნის ოკუპაციით. აი როგორ აღწერს დუბროვინი კახეთში განვითარებულ მოვლენებს: „ივლისის ბოლოს კახეთში გარკვეული მღელვარება დაიწყო, რუსეთთან მიერთებით უკმაყოფილო თავადებმა დაიწყეს ხმების გავრცელება იმის შესახებ, რომ რუსულ მთავრობას განსაზღვრული აქვს, ყველა ქართველი თავადი გაიყვანოს რუსეთში, რომ ყველა ქართველი იქნება გადასახლებული და მათ ადგილზე კაზაკებს ჩაასახლებენ; რომ ახლო მომავალში განხორციელდება რეკრუტში გაგზავნა; რომ საეკლესიო უძრავი მამულები ჩამორთმეული იქნება, ხოლო ხალხისაგან მოითხოვდნენ ორწლიან ხარკს [4, 252]. თელავის სამაზრო პოლიციის უფროსი კაპიტანი ჰყვებოდა, რომ თავადებს ჩამოერთმევა მოურავობა და თან ჩამოაცილებენ ყველა თანამდებობას“. აქვე დუბროვინს მოაქვს ამ პოლიციის უფროსის გამონათქვამი: **„ქართველები, როგორც მეტად თავქარიანნი, მალემრწმენნი და ხშირი ცვლილებების მოყვარულნი, განსაკუთრებით თუ პირად გამორჩენას მოელონ, იჯერებენ ყველაფერს, რასაც მათ ეუბნებიან, რის გამოც ზოგჯერ ვრცელდება არასასიამოვნო ხმები“** [1, 245].

„იმიტომ, რომ ჩვენ არ შეგვიძლია თავის შენახვა“, თავადები სთხოვდნენ იმპერატორ ალექსანდრეს დაეტოვებინა ისინი დაკავებულ თანამდებობებზე [1, 38] და როცა გაიგეს, რომ მათი ეს თხოვნა არ იყო გადაგზავნილი დანიშნულებისამებრ, სთხოვდნენ საქართველოს მმართველს იგივეს, მაგრამ აქაც მიიღეს შეუსაბამო პასუხი¹.

¹ დუბროვინის აზრით, კოვალენსკი ამაზე ძალიან უხერხულად პასუხობდა. იმის ნაცვლად რომ უარეყო ეს ცრუ ხმები, ის წერდა რომ აგროვებს ცნობებსა და ინფორმაციებს თითოეული თავადის უფლებებზე იმისათვის, რომ უშუამდგომლოს ხელმწიფესთან თითოეულის შესაბამის დაჯილდოებაზე. ამ ამბით ის თითქოსდა ადასტურებდა თელავის სამაზრო პოლი-

მაშინ თავადებმა თხოვნით მიმართეს გენერალ-მაიორ გულიაკოვს. ისინი ჩიოდნენ, რომ არ სრულდება საქართველოს რუსეთთან მიერთების მანიფესტში მოცემული პირობები. „უსაფრთხოებას დაგვიპირდნენ, მაგრამ სად ჩანს ეს? სოფლები და დასახლებები ლეკების მიერ იძარცვება, თქვენ კი არაფერზე არ ზრუნავთ, ნაბრძანები იყო ეკლესიებისა და ეპისკოპოსების ღირსების ამალღება, თქვენ კი მათ სამემკვიდრეო მამულები და გლეხები ჩამოართვით; ვალდებულება იყო თავადებზე ღირსებების მომატების, და ამასობაში ჩვენ, ვინც ვიყავით ღირსეულნი ჩვენი მპყრობელისაგან და ამით ვიკვებებოდით, ამ ღირსებასაც მოკლებულნი ვართ. აგრეთვე დარღვეულია ჩვენს შორის იმათი უფლებები, რომლებიც სოფლებს მართავდნენ თავისი დიდი გმირობებისა და დაღვრილი სისხლის ფასად; გლეხებს ხელმწიფე დაპირდა წყალობას, რომ მათგან 12 წლის განმავლობაში გადასახადებს არ მოითხოვდა¹; ასევე ბრძანა, რომ ჯამაგირებიდან გადარჩენილი თანხა ჩვენი დანგრეული ქალაქის აღდგენისათვის მოეხმარა,² მაგრამ არც ეს არ ახდა...“

ქელმენჩურის კრებაზე თავადებმა, სასულიერო პირებმა და ხალხმა შეადგინეს ხელწერილი, „წერილობითი აქტი“ და დაიფიცეს წმინდა სამების წინაშე, სთხოვონ რუს იმპერატორს დაამტკიცოს გარდაცვლილი მეფის ერეკლე II-ის სულიერი ანდერძი და დასვან მეფედ ბაგრატიონთა სახლის წარმომადგენელი, რომელიც იქნებოდა რუსი იმპერატორის დაქვემდებარებასა და მფარველობაში.

მეფისწულ იულონს გაეგზავნა წერილი, რომლითაც მას ატყობინებდნენ, მალე ჩამოსულიყო საქართველოში სამეფოს ჩასაბარებლად. იმ მოსახლეობაში, რომელსაც არ მიუღია მონაწილეობა კრებაში, კიდევ უფრო მეტი დამაჯერებლობისათვის, გავრცელებული იქნა ხმა, რომ თავადი სოლომონ ავალოვი ინერებოდა პეტერბურგიდან, თითქოს იმპერატორმა ალექსანდრემ საქართველოში საიდუმლო მრჩეველი ლაშქარევი გამოაგზავნა მოსახლეობის გამოსაკითხად: ხომ არა აქვთ მათ სურვილი კვლავ ჰყავდეთ თავისი მეფე [1, 370]. ამ ცნობამ წაახალისა ხალხი, იგი თავის მოქმედებას სამართლიანად და კანონიერად თვლიდა.

ციის უფროსის სიტყვებს.

¹ დუბროვინის შენიშვნით, ასეთი პირობა არასოდეს ყოფილა მიცემული.

² თუმცა კავკასიის არქეოგრაფიული კომისიის აქტებში ნათქვამია, რომ სიტყვები „გაჩანაგებული ქალაქი“ შეეხება თელავს, მაგრამ არის თუ არა ეს სწორი, ამაზე დუბროვინი ეჭვს გამოთქვამს, მისი აზრით, ეს ეხებოდა „ტიფლისს, რომელიც ალა-მაჰმად ხანმა დაანგრია“.

პავლე სერგეის ძე ლაშქარევი (ლაშქარაშვილი-ბიბილური, 1776-1857) იყო ვახტანგ VI-ის დროინდელი ქართული ემიგრაციის წევრი, რუსეთში დაბადებული სამხედრო მოსამსახურე, მიაღწია გენერლობას, სიცოცხლის ბოლომდე არ შეუწყვეტია სამხედრო კარიერა. ლაშქარევი ეხმარებოდა რუსეთის საიმპერიო კარს ქართლ-კახეთის სამეფოს შეერთებასა და პეტერბურგში სამსახურს უწევდა ქართველ დიპლომატებს – ჭავჭავაძესა და ავალიშვილს. ცნობილია მისი ცინიკური სიტყვები მანიფესტის გამოცხადების ფორმასა და სიონთან შეკრებილი ქართველების უკმაყოფილებაზე. ქართული წარმოშობის საიდუმლო მრჩეველი ს. ლაშქარევი საქართველოზე კარგს რომ არაფერს ურჩევდა რუს იმპერიალისტებს, ცხადია კურაკინისადმი მისი მიწერილი წერილიდან, სადაც ის კნორინგს აკრიტიკებდა თბილისში მანიფესტის გამოცხადების ფორმის გამო და წერდა: „ეკლესიისათვის ჯარი გარშემო კი არ უნდა შემოერთყათ, არამედ მოშორებით უნდა განელაგებინათ, მზადყოფნაში უნდა ჰყოლოდათ ისევე, როგორც მე ყირიმში გავაკეთე ჩემი მინისტრობისას თათრების ფიცის დადების დროს“ [3, 19-20].

სინამდვილეში, ლაშქარევი არ ჩამოსულა საქართველოში, იმპერატორი, დუბროვინის აზრით, ძალზე ჰუმანურად იქცეოდა ქართლ-კახეთის მიმართ და ბაგრატიონების რუსეთში გადასახლება და მათ მიმართ რაიმე ძალის გამოყენებას კატეგორიულად ეწინააღმდეგებოდა. ისტორიული მოვლენები კი დიამეტრულად განსხვავებულ შედეგებზე მიუთითებენ.

დუბროვინს მიაჩნდა, რომ ყველაზე ტაქტიანად და აზრიანად იქცეოდა უბრალო ხალხი; ის რჩებოდა „ჭეშმარიტად თავდადებული და ერთგული [1, 302]. მოსახლეობა მთელი სოფლებით მიდიოდნენ გენერალ-მაიორ გულიაკოვთან რჩევების მისაღებად, თუ როგორ უნდა მოქცეულიყვნენ ასეთ შფოთიან ვითარებაში. სოფელ კალაურის მოსახლეობამ განაცხადა, რომ არა თუ „არ წამოეგებიან ასეთი ბუნტსა და გულისწყრომას რუსი იმპერატორის წინააღმდეგ, არამედ ფიქრიც კი არ უნდათ ამაზე“. ფიცდადებულნი სთხოვდნენ ნეკრესის მიტროპოლიტს შეეგულიანებინა ხალხი და დაევალებულენ ისინი – ყოფილიყვნენ იმპერატორისა და მეფე იულონის ერთგულნი. ამრიგად, რუსი ისტორიკოსის აზრით, ეს მღელვარება იყო მხოლოდ თავადების საქმე და მათი უბრალო პროტესტის გამოხატვა გავრცელებული ცრუ ხმების წინააღმდეგ – მათი საუკუნოვანი პრივილეგიების შეზღუდვის თაობაზე. ამ პროტესტით, მისი დასკვნით, ისარგებლეს რუსეთისადმი არაკეთი-

ლად განწყობილებმა და სამეფო კარის ყველა წევრმა.

კახეთის ამბები მალე თბილისშიც გახდა ცნობილი, ხელისუფლების წარმომადგენლებმა მიიღეს 69 პირის მიერ ხელმოწერილი თხოვნა იმპერატორ ალექსანდრეს სახელზე.

„როდესაც ჩვენ ფიცს ვდებდით თქვენი იმპერატორული დიდებულების ერთგულებაზე, – წერდნენ ხელის მომწერნი [1, 387], – მაშინ ჩვენ გამოგვიცხადეს უმაღლესი მანიფესტი, რომელშიც სხვათა შორის ასახულია, ვითომ ჩვენ ვაუწყეთ უმაღლეს კარს, რომ არ გვსურს მეფე და თითქოსდა ჩვენ თქვენს ქვეშევრდომობასა და თქვენი ხელმწიფობის უმაღლეს მმართველობაში შემოვედით მეფის გარეშე.

„ეს დაემგვანებოდა ფრანგულ რესპუბლიკას! ჩვენს მეფეებს ჩვენს წინაშე არავითარი ბრალი არ მიუძღვით და ჩვენ მათი საუარყოფო არაფერი გვაქვს. ათას წელზე მეტი, ბაგრატიონთა გვარი არის სამეფო, ბევრი მათგანი ქრისტესა და ჩვენთვის ეწამა, თავის სისხლს ღვრიდა და ჩვენც მათთან ერთად ვიღუპებოდით.

„ასე და ამრიგად, მათი უარყოფა არ არის ჩვენი საქმე, არამედ მატყუარების გამონაგონი; ჩვენი სურვილი და თხოვნა მდგომარეობს იმაში, რომ დამტკიცებულ იქნას მამულის ღირსებისათვის დიდი გმირობებით გაბრწყინებული გარდაცვლილი მეფე ერეკლეს სულიერი ანდერძი და მისი ძალით მოგვეცეს ჩვენ მეფე, რომელთანაც ერთად ჩვენ დავრჩებოდით თქვენი უმაღლესობის მფარველობაში და ჩვენი შესაძლებლობის ფარგლებში ვიქნებით თქვენი უმაღლესობის სამსახურში, ყოველივეს გთხოვთ მუხლმოდრეკითა და ვაებით“.

ამ წერილით უნდოდათ პეტერბურგში გაეგზავნათ დედოფალი დარეჯანი, რომელმაც ეჭვის გასაქარვებლად, უწინარეს ამ ამბებისა, განუცხადა კოვალევსკის სურვილი გაემგზავროს ჩვენს დედაქალაქში თავის ორ ქალიშვილთან ერთად.

თავადების ჩვენებებიდან ჩანს, რომ გადაწყვიტეს რა იულონის გამეფება, ისინი ფიქრობდნენ ეს განეხორციელებინათ მხოლოდ იმის შემდეგ, რაც მათ თხოვნას განიხილავდა იმპერატორი ალექსანდრე.

ამასობაში თათბირები და ყრილობები გრძელდებოდა; მანავის თავადები ყოველდღე მიემგზავრებოდნენ მთის იქით შეკრების ადგილზე, სადაც ელოდნენ უფლისწულ ალექსანდრეს და დუბროვინის აზრით, ემუქრებოდნენ მოსახლეობას, თუ არ შეუერთდებოდნენ მათ.

„რჩებოდა რა მოუდრეკელი, ხალხი ითხოვდა შველას“. ასეთი დამოკიდებულება – ხალხის სახელით მოქმედება ახასიათებდა რუსეთის იმპერიულ თუ საბჭოთა ხელისუფლებას, დუბროვინიც იყენებს ამ რუსულ მეთოდს და ამით ამართლებს საოკუპაციო ხელისუფლების მოქმედებას. გადანწყდა, დაეპატიმრებინათ თავადები. მანავში გაგზავნილმა რაზმმა მოასწრო დაეპატიმრებინა ორი თავადი, დანარჩენი ოთხი სროლით შეეფარნენ უღრან ტყეს და რაზმის უფროსებმა ბრძანეს, მოსახლეობისათვის ეთქვათ, რომ „ისინი მათ ვერ გაექცევიან და განადგურებულნი იქნებიან“. დევნით შეშინებული გაქცეული თავადები ლამლამობით იკრიბებოდნენ და თითო ან ორი დღის შუალედით შესახვედრად სხვადასხვა ადგილს ნიშნავდნენ.

აუცილებელი იყო ზომების მიღება იმისათვის, რომ არაკეთილსინდისიერ პირებს არ აეგულიანებინათ ხალხი და არ დამუქრებოდნენ მას. მრჩევლები კორნიევი და ლოფიცკი გაგზავნილ იყვნენ ტფილისიდან თელავში გამოსაძიებლად. საქართველოს მმართველი სთხოვდა ლაზარევს, დაუნიშნოს მათ ბადრაგი და უბრძანოს იქ განლაგებული ჯარების უფროსებს, დააპატიმრონ მათ მიერ დამნაშავედ ცნობილი პირები.

რამდენიმე თავადი და სიღნაღის მაზრის მცხოვრებლები წავიდნენ უფლისწულ ალექსანდრესთან. კოვალევსკიმ ჩამოართვა მათ მამულები და ბრძანა მათი თანაზრახველების დაპატიმრება, რაც შესრულებულ იქნა კორნიევის მიერ გენერალ-მაიორ გულიაკოვის ხელშეწყობით. თავადები წინ აღუდგენ ასეთი სახის მოქმედებას. „რაც იყო ნაბრძანები ყოვლად მონყალე ხელმწიფისაგან, – წერდნენ ისინი, – ფიცის მიცემა თუ სხვა რაიმე – ჩვენ ყველაფერი შევასრულეთ, რასაც ჩვენი ხელმოწერები ამტკიცებს, თქვენ კი გაგვიმეტეთ ასეთი უბედურებისათვის“. თავადები ითხოვდნენ ეჩვენებინათ იმპერატორის ბრძანება. „ხელმწიფის ბრძანების გარეშე, – წერდნენ ისინი, – ნუ იჭერთ თავადებს“ [1, 389].

დაპატიმრებები ძველებურად გრძელდებოდა. თავადებმა კვლავ მიმართეს თხოვნით გულიაკოვს – „ამის წინ ჩვენ გწერდით და დანვრილებით მოგახსენეთ, თქვენ კი ჩვენი წერილის გადმოცემი დააპატიმრეთ [6, 369], ხელმწიფე კი არ იკადრებდა ამის გაკეთებას. გარდა ამისა, თქვენ კიდევ დააკავეთ თავადები, რომლებიც არაფერში არ არიან დამნაშავე. აქამდე ჩვენ ძალიან კმაყოფილი ვიყავით თქვენით, რადგან თქვენ ჩვენი ქვეყნისათვის ბევრი იღვანეთ და სხვა შემთხვევაშიც კარგად გვექცეოდით; არ გვეგონა, რომ

უდანაშაულოდ აწყენინებდით ჩვენს ძმებს. თუ ჩვენს ნათქვამს სხვაგვარად განვდიან – ეს არის სიცრუე. როგორც ჩვენი, ასევე მათი (დაპატიმრებულების) აზრი, აი, რაში მდგომარეობს: ჩვენთვის დამაშვრალმა ან გარდაცვლილმა მეფე ერეკლემ დატოვა ანდერძი, რომელსაც ჩვენ შევფიცეთ, რომ მეფე გიორგის შემდეგ ჩვენი მეფე იქნებოდა იულონი. ჩვენც ამ ანდერძისა და ჩვენი ფიცის ერთგულნი ვართ; ჩვენ – ზოგადად ანდრონიკოვებმა, ვაჩნაძეებმა, ჯანდიერებმა, ყველა ქიზიყელმა და სხვა თავადებმა და უბრალო ხალხმა, უპირველესად შევფიცეთ ხელმწიფეს ერთგულებაზე. შემდეგ კი – იულონს, ჩვენს მემკვიდრეობით მთავარს... ამჟამად მოგახსენებთ, ქრისტეს წყალობით, არ მიგვცეთ უბედურებას და არ ჩაგვთვალთ ხელმწიფის მოღალატედ... კიდევ გემუდარებით, გაანთავისუფლეთ ჩვენი დაპატიმრებული ძმები, რათა დამშვიდდეს ჩვენიცა და ხალხის გულებიც“.

თავადთაგან ზოგიერთს უნდოდა ძალის გამოყენებით გაენტავისუფლებინათ დაპატიმრებულები, ხალხს აქეზებდნენ საამისოდ, მაგრამ ვერ მოასწრეს რა, დანაწილდნენ უმნიშვნელო პარტიებად და იმალებოდნენ დღისით ტყეებში, ხოლო ღამით სოფლებში. შემდეგ ყველა ისინი შეიკრიბნენ ქიზიყში (სიღნაღი). ვერ მიიღეს რა დამაკმაყოფილებელი პასუხი გენერალ-მაიორ გულიაკოვისაგან, მათ პროტესტით მიმართეს პოდპოლკოვნიკ სოლენიუსს, რათა მას შეეწყვეტა დაჭერები. ლაზარევი წერდა გულიაკოვს, რომ მან დაპატიმრებები განახორციელოს ფრთხილად, რათა არ დაეჭირათ უდანაშაულონი და ამით არ გამოენვიათ ხალხის უკმაყოფილება. იგი ფიქრობდა, თვითონ დაძრულიყო კახეთისაკენ ეგერთა ბატალიონით.

29 ივლისს თავადმა ლუარსაბ ორბელიანმა განუცხადა ლაზარევს, რომ რუსეთის მოწინააღმდეგე პარტია, ისარგებლა რა მხარეში შექმნილი მდგომარეობით, წერდა უფლისწულ ვახტანგს, რომ არ შემოეშვათ საქართველოში რუსული ჯარები, დაენგრიათ გზებზე ხიდები და საერთოდ აღეკვეთათ ყოველგვარი კავშირი რუსეთთან. სამეფო კარის წარმომადგენლები ცდილობდნენ მოეჩვენებინათ, რომ არავითარ მონაწილეობას არ იღებდნენ ამ არეულობაში. თეიმურაზი ჩამოვიდა ტფილისში და ცხოვრობდა საქართველოს დედაქალაქში. კათალიკოსი, უფლისწული ანტონი ცდილობდა გარეგნულად თავი ერჩვენებინა ხელისუფლების ერთგულად, დედოფალმა დარიამ განუცხადა გენერალ-მაიორ ტუჩკოვს თავისი სურვილი, რათა მის სახლში დაეყენებინათ რუსი მცველი, ლაზარევმა

ისარგებლა დედოფლის ამ განცხადებით და გააგზავნა მასთან 12 ჯარისკაცი დავალებით, რომ თვალყური ედევნებინათ მისი მოქმედებებისათვის, დედოფალი კმაყოფილი იყო, „თუმცა არ დაუთმია თავისი ინტრიგები, რომლის ცენტრი ამჟამად იყო უფლისწული ვახტანგი. დუშეთში მყოფი, ის მინერ-მონერას აწარმოებდა დედოფალ დარიასთან, უფლისწულთან იულონთან და ალექსანდრესთან. პირველი მათგანი იყო იმერეთში, მეორე კი – სპარსეთში. ვახტანგი ატყობინებდა მათ ყველაფერს, რაც საქართველოში ხდებოდა, იღებდა მათგან სხვადასხვა ცნობებს, მინერ-მონერა ჰქონდა ბევრ თავადთან, აძლევდა მათ რჩევებს და ამის გარდა, ართულებდა კომუნიკაციას რუსეთიდან აქეთ“.

პეტერბურგში მყოფი უფლისწულებიც – იოანე და ბაგრატო არ იყვნენ არხეინად. სრული სიმშვიდის აღსადგენად ლაზარევი უცილობლად და თითქმის ერთადერთ საშუალებად მიიჩნევდა დედოფალ დარიასა და მეფისწულ ვახტანგის დაპატიმრებას, როგორც ყველა ინტრიგისა და მღელვარების გამომწვევთ.

თათბირზე დადგინდა, ლაზარევი დაძრულიყო კახეთისაკენ, ხოლო გენერალ-მაიორი ტუჩკოვი, თავად თარხანოვთან ერთად – დუშეთისაკენ, მოენვიათ ვახტანგი ტფილისში და თუ ის არ დათანხმდებოდა, დაეპატიმრებინათ [1, 270].

ჩამოვიდა რა 2 აგვისტოს მდ. ლაგბეზე და გაიგო, რომ მისი დაბანაკების ადგილიდან მოშორებით იყო თავადების შეკრება, ლაზარევმა 3 აგვისტოს ყველა კახელ თავადს გაუგზავნა წერილი, რომლითაც მოითხოვდა, რომ მათ აღიარონ თავისი ცდომილება და მოვიდნენ მასთან სილნალში 5 აგვისტოს. 3 აგვისტოს ლაზარევი მიადგა სილნალს და, თავისი წერილის შედეგის მოლოდინში, განთავსდა სოფელ ნუკრიანში. ორი დღის შემდეგ მასთან გამოცხადდა მიტროპოლიტი მაყაშვილი და მასთან ერთად რამდენიმე დიდგვაროვანი თავადი. თავადებმა განუცხადეს ლაზარევს, რომ მას ეახლენ სრული მონანიებით, როგორც ფიცის გამტეხნი, აღიარებენ თავიანთი მოვალეობის საწინააღმდეგო მოქმედებების ჩადენას და პირობას დებენ, რომ მომავალში აუცილებლად შეეცდებიან პატიება დაიმსახურონ. მეორე დღეს, 6 და 7 აგვისტოს ცხადდებოდნენ კახეთის დანარჩენი თავადები ზუსტად ასეთივე განმარტებებით.

ლაზარევმა, კვლავ დააფიცა რა ისინი ერთგულებაზე, გაიგო რომ მეფისწულ იულონს ისინი წერილებით მეფედ ინვევდნენ, ურჩია მათ ახლაც მიენერათ იულონისათვის ამჟამინდელ გადაწყვეტილებაზე. თავადები იმწამსვე დაეთანხმნენ და დანერეს ახალი

წერილი იულონთან, სადაც უარყოფდნენ მისთვის მიცემულ ფიცს. ლაზარევი დაბრუნდა ტფილისში (10 აგვისტოს), სადაც მალევე მივიდა გენერალ-მაიორი ტურკოვი მეფისნულ ვახტანგთან ერთად.

ამ ამბების აღწერის შემდეგ ნიკალაი დუბროვინი დანვრილებით აღწერს ტურკოვის მიერ ვახტანგის დაპატიმრებას დუშეთში, მის დაფიცებას იმპერატორის ერთგულებაზე. ამრიგად, – ასკვნის რუსი ისტორიკოსი, – სამეფო ოჯახის წარმომადგენელთა მონაწილეობა კახეთში დატრიალებულ მღელვარებებში ნათლად გამოიკვეთა. მათთვის ძნელი იყო სამომავლოდ აღეკვეთათ ასეთი სახის მოქმედებები. რუსეთის ყველა წარმომადგენლის აზრით, იყო მხოლოდ ერთი საშუალება – სამუდამოდ მოეცილებინათ ყველა ისინი საქართველოდან¹. მაგრამ იმპერატორი ასეთ უკიდურეს ზომას თითქოს არ იზიარებდა, ის კი არა, მან რუსეთში წასულებსაც მისცა სამშობლოში დაბრუნების უფლებაო. მეფისნულ ვახტანგის რუსეთში გამგზავრების მცდელობაც ამაო იყო: უფლისწული უარით პასუხობდა.

ცნობამ იმის შესახებ, რომ რუსეთში მყოფ უფლისწულებს საქართველოში დაბრუნების უფლება მიეცათ, შეაგულიანა რუსეთის მოწინააღმდეგე პარტია, ხალხს კი ეს არ უნდოდაო, – ამტკიცებს დუბროვინი. მაგრამ ეს ცნობა რუსეთის საწინააღმდეგო პარტიას აძლიერებდა, რაც კიდევ უფრო გამოჩნდა რუსეთიდან ალექსანდრე ჭავჭავაძის დაბრუნების შემდეგო. დაინახეს რა ხალხის ერთიანობა და ჭავჭავაძისადმი მისი დაახლოების ნიშნები, ხელისუფლებამ საქართველოს მმართველის წინადადებით შეადგინა საბრალდებო დასკვნა თავად ჭავჭავაძის წინააღმდეგ. ჭავჭავაძე არ მალავდა ხალხის საყოველთაო უკმაყოფილებას და დრტვივნას მმართველობის მიმართ, ამბობდა, რომ აღარ იცის, როგორ დააღწიოს თავი ყოველი მხრიდან ჩამოსულ მომჩივნებს, რომლებიც ითხოვდნენ ზომების გატარებას, საყოველთაო სურვილის განაცხადზე შეცვლილიყო მთავრობა, რომელიც ხალხისთვის ზომაზე მეტად მძიმე იყო. ჭავჭავაძე იმპერატორისადმი მიცემული ფიცის გატეხვაში დაადანაშაულეს, მან კი ლაშქარევეს მიწერა პეტერბურგში შექმნილი ვითარების შესახებ და იმპერატორთან შუამდგომლობა სთხოვა მთელი ოჯახით რუსეთში გადასახლებაზე, რადგან საქარ-

¹ კავკასიის არქეოგრაფიული კომისიის აქტებში ნათქვამია, რომ სიტყვები „გაჩანაგებული ქალაქი“ შეეხება თელავს, მაგრამ არის თუ არა ეს სწორი, ამაზე დუბროვინი ეჭვს გამოთქვამს, მისი აზრით, ეს ეხებოდა „ტიფლისს, რომელიც ალა-მაჰმად ხანმა დაანგრია“.

თველოში აღარ ეცხოვრებოდა. „უკეთესი წესრიგის დამყარებისა და სიმშვიდის დამკვიდრებისათვის, მმართველობის სათავეში აუცილებელი იყო ისეთი ადამიანის დაყენება, – წერს დუბროვინი, – რომელსაც ეცოდინებოდა ხალხის ხასიათი, შევიდოდა მის მდგომარეობაში, გაიგებდა მის გაჭირვებასა და მოთხოვნილებებს, შეძლებდა გაეწმინდა ქვეყანა მასში დაგროვილი ნაგვისაგან, შესაბამისად, ექნებოდა მტკიცე ხასიათი და დიდი ენერჯია“. ასეთი იყო გენერალ-ლეიტენანტი პავლე დიმიტრის ძე ციციანოვი.

1802 წლის ამბებს ასევე ეხებოდა რუსი ავტორი სოკოლოვი, რომლის თხზულებას განიხილავდა გაზეთი „დროება“.

წერილს, რომელიც გაგრძელებებით იბეჭდებოდა „დროებაში“ 1882 წელს, ფსევდონიმით ხელს აწერდა „ფრიდონიან-და-გოჩა“, ქუთაისი, 27 იანვარს.

სოკოლოვის ნაშრომი იმდენად მძაფრია, ტენდენციურობის მიუხედავად, იმდენად ნათლად იკვეთება საერთო-სახალხო და კავკასიური მასშტაბის წინააღმდეგობრივი გამოსვლა ქვეყანაში რუსეთის შემოსვლის გამო, იმდენი ანტირუსული სულისკვეთება იხატება, რომ 80-იან წლებში, ალბათ, რთული იქნებოდა ამ რუსი ავტორის ტექსტის მთარგნელს თავისი ნამდვილი გვარ-სახელი გაემხილა. თუნდაც ის, რომ მას გაუჩნდა სურვილი ამგვარი ტექსტის თარგმნისა, ჩაეთვლებოდა ანტისახელმწიფოებრივ განწყობილებად და ამისთვის ადვილად შეიძლებოდა პასუხი მოეთხოვათ.

ამგვარი წერილის გამოქვეყნება სერგეი მესხის გაბედულებასა და მოქალაქეობრივ პასუხისმგებლობაზეც მეტყველებს.

სოკოლოვი იყო სწორედ 1802 წელს საქართველოსა და შემდეგ იმერეთის სამეფოში მყოფი (იმპერატორის სპეციალური წარმომადგენელი – ელჩი იმერეთში) ის რუსი მოღვაწე, რომლის პატაკებსაც იყენებდა დუბროვინი თავის თხზულებაში.

მოვიტანთ ნაწყვეტს სოკოლოვის ამ თხზულებიდან: „1802 წელს, ივნისის თვის დამლევს, საქართველოს მთავარმმართველმა გაიგო, რომ რომ ალექსანდრე ბატონიშვილის აზნაური, გვარად ნახუცრიშვილი, და მასთან ერთად ერივანის ხანის ერთი ჩინოვნიკიც ჩასულან იმერეთში, მიუტანიათ იმერეთის მეფისათვის და ბატონიშვილის იულონისათვის ეპისტოლე. ამ ეპისტოლეში, სხვათა შორის, ეწერა: მეფე აგროვებს ჯარსო და ვითომ სურსო ომი დაეწყოს დადიანთან. აგრეთვე თავრიზში ჯარის შესაკრებად იყო ბაბა-ხანის სარდარი, რომ იმათის შემწეობით ჩამოეგდოთ ტახტიდან ნუხის მაჰმად-ასსან-ხანი. ამისთანა ბევრი რამ ჰქონდათ სახეში... უმ-

თავრესი მათი მიზანი იყო, შესულიყვნენ საქართველოში, აეოხრებინათ ეს ბუნებითი მდიდარი და შემკული ქვეყანა. ამისთანა ამბები ისმოდა უცხო ქვეყნებიდან. ამ დროს მთავარმმართველი ლაზარევი ბანაკში იყო. ეს ამბავი იმას, რასაკვირველია, არ ეჭაშნიკა. იმავე დროს ერთმა ქართველმა სარდარმა – ივანე ორბელიანმა, რომელიც კეთილგანწყობაში იყო რუსეთთან, შეატყობინა მთავარმმართველს, რომ დედოფალს დარიას, მეფის მემკვიდრეს და დავითს მხურვალეს გულით სურთ დასვან ტახტზედ ბატონიშვილი იულონი, ამისთვის ისინი ყოველ ღონეს ხმარობენ, რომ მიიკედლონ ხალხი და ჯარისკაცები, რადგან ამ უკანასკნელებს შეეძლოთ გადანყვეტა მათი ბედისა და უბედობისა...

თავადი ორბელიანი ურჩევდა მთავარმმართველს: საჩქაროდ დაემშვიდებინა აღელვებული ხალხი, მოესპო მათი ბოროტგანზრახვა და შეთქმულობა. ამას კიდევ დასძენდა, რომ ვითომ დარია დედოფალი თავად მას შეევედრა, რომ მათი მხარე დაეჭირა, ამისთვის აღუთქვა მას სარდარობისა და სახლთუხუცესობის ღირსების დაბრუნება. მაგრამ თავადმა ორბელიანმა პირ-მოთენობით მოსთხოვა დედოფალს წერილობითი პირობა, რომ ის არ დაარღვევს თავის სიტყვას. დედოფალი ამაზეც დათანხმდა, ოლონდ ორბელიანს უნდა დაეფიცნა, რომ ის დაეხმარება მას. მაგრამ სარდარმა ამაზე უარი გამოუცხადა, თქვა, „მე ერთხელ დავიფიცე, ერთგულობა უნდა გავუწიო მის იმპერატორობით უდიდებულესობას“. ამ დროს თბილისის მიტროპოლიტი გამოეცხადა საქართველოს მთავარმმართველს და გამგეს, მოახსენა იგივე, რაც თავადმა ორბელიანმა, ნუგეშსაც აძლევდა, ისეთი არა მოხდებაო და სხვა.

ცოტა ხნის შემდეგ გავარდა ხმა, რომ ხანი ემზადება საომრად, აგრეთვე 27000 ლეკი სხვადასხვა დასებით ემზადებიან, სურსათიც მზადა აქვთ, ახალციხის ფაშასთან შეერთებას აპირებენო და ამნაირად, ფარნაოზის წინამძღოლობით საქართველოს დაცემასო. თეიმურაზ ბატონიშვილმა საშინლად შეანუხა ხალხი, დაიწყო გადასახადის (ხარკის) მოკრეფა, როგორც თვით სურამში, აგრეთვე გარეშე მცხოვრებლებზედაც. მღვდლებს აუკრძალა რუსეთის იმპერატორის ხსენება ეკლესიებში და მისი სახლობის დღეგრძელობა. იმათ მაგივრად უნდა მოეხსენებინათ საქართველოს მეფეების მემკვიდრეები, თეიმურაზი იმერეთში და ახალციხეში წერდა წერილებს და სურამში ხშირ-ხშირად კრებას იწვევდა, რჩევას აძლევდა, თუ როგორ უნდა მოქცეულიყვნენ.

თბილისში მნიშვნელოვანი ამბები მოხდა: საქართველოს თავა-

დაზნაურობამ უთანხმოება გამოუცხადა მაშინდელ მმართველობას, კახეთში სამჯავროების დამორჩილება არ სურდათ და მრავალი თავადაზნაურთაგანნი ერევნისაკენ ალექსანდრე ბატონიშვილთან გაემგზავრა...

იმავე დროს დავით ბატონიშვილი მუშა ხალხს აგროვებდა, ვითომ იმ აზრით, რომ სურდა გაეხსნა სპილენძის ქარხანა და კიდევაც მოემზადა ბორჩალოში ნასასვლელად, სადაც, როგორც ამბობენ, სპილენძის მადანი აღმოჩნდაო. ამისთანა ბევრ რამეს ამბობდნენ“.

ასეთი მძიმე სურათი იხატება რუსი ავტორის ნანერში. ბევრი რამ მასში მოგონილია და რუსული ინტერესებიდან გაზვიადებულ-გაყალბებული.

სოკოლოვი, ისევე როგორც ამას ღუბროვიჩის თხზულებაში ვხვდებით, განსაკუთრებულ ბრალს იმერეთის მეფესა და იმის მდივანს – სოლომონ ლეონიძეს სდებს. აქ თითქმის განსხვავება არ არის. შესაძლოა, სოკოლოვის ტექსტი მცირე დეტალებით იყოს განსხვავებული, პათოსი კი იგივე რჩება. ჩანს, ღუბროვიჩს მისი პატაკებით უხელმძღვანელია, რაც შეეხება ნიგნს, სოკოლოვის ნიგნიც უფრო ადრინდელია ღუბროვიჩის ნაშრომზე. ის 1852 წელს დაბეჭდილია.

„ლეონიძისადმი უმთავრესი მონდობილობა მდგომარეობდა შემდეგში: პირველად მას ხალხის არეულობა უნდა მოეხდინა, მეორედ შთაეგონებინა ხალხი, რომ მომზადებულიყვნენ იულონის ტახტზე ასაყვანად.

ამ მიზნის ასასრულებლად ლეონიძეს ჰქონდა ხელში ფირმანი, რომელიც იმერეთის მეფემ გამოუგზავნა თავადებს, ამ ფირმანით ის არწმუნებდა მათ, რომ თავიანთ განზრახვას შორს ნუ სდებენ, თვითონ ის კი ყოველგვარ შემწეობას აღმოუჩენს იმ ფირმანით, რომელიც ბაბა-ხანმა გამოუგზავნა მას. მთავარმართველი მას თავის მეგობარ კაცად სთვლიდა და როცა უკანასკნელი თფილისში ჩამოვიდა, გაუგზავნა მას კაცი და მიულოცა მშვიდობიანი ჩამობრძანება, ბოდიშსაც უხდიდა, რომ ავადმყოფობის გამო თვით სანახავად ვერ ჩამოვედიო [7, 16].

„ლეკებმა თითქმის ყველა სოფლები აიკლეს, რომლებიც თფილისის ახლო-მახლო მდებარეობენ. მათი მტაცებლობა ძლიერ გაძლიერდა. თამამად აოხრებდნენ სოფლებს თითქმის თფილისის მთელს გუბერნიაში, ასე რომ, მთავარსარდალმა ეჭვი აიღო, რომ თვითონ მცხოვრებლები ამ ბოროტ საქმეში მონაწილეობას იღებენო, უმეტესად ისინი, რომლებიც საქართველოს მეფის

შთამომავლობას უთანაგრძნობენო...

ამისთვის რუსის სარდლობამ ყველა საშუალება იხმარა ხალხის დასამშვიდებლად. ამასთანავე მხედართმთავრების გამოგზავნილი რაოპორტები ამტკიცებდნენ, ვითომ თეიმურაზ ბატონიშვილს და აბაშიძეს ამ არეულობაში მონაწილეობა მიეღოს.

13 ივლისს ლაზარევი სურამში ჩავიდა. იქაც **კაპიტანმა ბარტენევმა** და თავად მცხოვრებლებმა იგივე უამბეს თავად აბაშიძეზე, რა აზრისაც თვითონ ლაზარევი იყო. გორის მაზრის გამგებელმა აბაშიძეზე საჩივარი შეიტანა, რომ ის სასამართლოს არ დაემორჩილა, თუმცა სამსჯავრომ ის პასუხის საგებად იხმო ერთ საქმეზე, რომელიც თავად მას ეხებოდა. ამ საქმის გამო ლაზარევი დაიბარა აბაშიძე და გამოჰკითხა ყველა ის მიზეზი, რომლებმაც მას ფიცი დაარღვევინა. აგრეთვე ლაზარევი ჰკითხა: „**ვალდებულია თუ არა ერთგულად ემსახუროს მის იმპერატორებით უდიდებულესობას რუსეთის ხელმწიფეს? რისთვის არ გამოცხადდა სამსჯავროში თანახმად მისი დაბარებისა?**“

თ. აბაშიძემ მედიდურად და მკვახედ მიუგო: – ჩვენ ეხლა ყველანი გლახებთან გასწორებული ვართ!!.

ლაზარევი მაშინვე უბრძანა აბაშიძის დაპატიმრება.

აბაშიძის სიტყვებმა დაარწმუნა ლაზარევი მასში, რაც ადრევე დაბეზლებით გაგონილი ჰქონდა მასზე.

აბაშიძის გარდა საპატიმროში ჩასვეს მისი თანამოაზრე მრავალი თავადი, მათ შორის თეიმურაზ ბატონიშვილის მდივანი – ლარაძე, რომელიც იმერეთში მინერ-მოწერის დროს ეხმარებოდა მას.

ლაზარევი აბაშიძე და თეიმურაზ ბატონიშვილი გორში დატოვა, პირველი იმათგანი სამსჯავროში უნდა გამოცხადებულიყო, მეორე კი თავისი ნებით წავიდა სურამიდან.

ლაზარევი თბილისში ჩამოვიდა, ყველაფერი მთავარსარდალს შეატყობინა და თავად ჯარში საქართველოს დასაცავად გასცა ბრძანებები.

ამ დროს, ვახტანგ ბატონიშვილის მეცადინეობით, თბილისიდან მიმავალი გზა მთიულეთისკენ დაკავებული იყო, ისე რომ შიკრიკს და ჩაფარს ამ გზით წასვლა არ შეეძლოთ.

ამ დროსვე თავადმა ერისთავებმა, რომლებიც დიდი ხნიდან რუსეთს მიეკედლენ, ლაზარევს აღუთქვეს, რომ იმის ყველა ქალაქებს, მოიხედე კაცების ხელით სხვა გზით გაგზავნიდნენ რუსეთში. ამით ლაზარევი ისარგებლა და მართლაც, როგორც

შემდეგიდან გავიგებთ, შიკრიკი მშვიდობიანად მივიდა სარდალ-მთავრისაგან და კიდევ დაბრუნდა იქიდან სხვადასხვა განკარგულება -ბრძანებით.

ლაზარევს, როგორც საქართველოს მმართველს, ებრძანა სპეციალური მინერილობით საქართველოში მდგარი ჯარის უფროსებისათვის, დაემშვიდებინათ მცხოვრებლები, „დაეყენებინათ სწორ გზაზე ბოროტმოქმედები და რუსეთის მხარეს გადაეყვანათ“. როგორ უნდა მოეხერხებინათ ეს, არავინ იცოდა. ლაზარევმა თბილისელების დასამშვიდებლად და ქალაქის გასამაგრებლად ერთი ბატალიონი ჩამოიყვანა და ქალაქის შესავლელში დააყენა. დუშეთში გაიგზავნა 50 ჯარისკაცი ერთი ოფიცრით, რომელსაც თვალ-ყური უნდა ედევნებინა ვახტანგ ბატონიშვილისათვის.

ლაზარევმა განკარგულება გასცა, თუ მტერი კახეთს დაესხმოდა თავს, ბრძოლით განედევნათ. სოკოლოვის აზრით, ამ დროის კახეთი ყველაზე დიდი არეულობის ბუდე იყო.

27 ივლისს გულიაკოვმა მოახსენა ლაზარევს, რომ კახეთის მოსახლეობა დატუსაღებულების განთავისუფლებას ითხოვდა და ცდილობდა ხელისუფლებისთვის ამის გაკეთება ეიძულებინა. თავაზნაურობა დასებად დაიყო, დღისით ტყეს აფარებენ თავს, ღამით კი სოფლებში ჩამოდიანო. ეკითხებოდა ლაზარევს – დაეტუსაღებინა თუ არა ეჭვმიტანილები, მან დასტური მისცა.

„ამ დროს გამოცხადდა ლაზარევთან ლუარსაბ ორბელიანი, რომელიც კახეთის თავადების შეკრებილობაში ბრძანდებოდა, მიუტანა მას წერილი, რომლის შინაარსიდანაც კახეთის თავაზნაურობის აჯანყება და რუსეთის წინააღმდეგობა ნათლად ჩანდა. საქართველოს მმართველმა, სხვათა შორის, შეატყობინა გენერალ ლაზარევს, რომ სოფელ გურჯაანის მცხოვრებლებს რუსეთის ქვეშევრდომობა არ სურთ და ტახტზედ ასაყვანად ქართველ მეფეს თხოულობენო“.

სოკოლოვი წერს, რომ მხედართმთავრის (იგულისხმება კნორინგი – დ. ჭ.) საქართველოდან წასვლის შემდეგ „სამსჯავროები და სხვადასხვა მმართველობის კანცელარიები ათასნაირ სხვადასხვა ბრძანებას იღებდნენ“, ანუ ერთი აზრი და მიმართულება კი არ იყო, უფრო ქაოსი სუფევდა მაშინდელ რუსულ მმართველობაშიო, რასაც აბრალებს პოლიტიკური მოვლენების ასე გამწვავებას. ცხადი გახდა, რომ ვახტანგ ბატონიშვილი, რომელიც დუშეთში იყო, მაგრამ კავშირი ჰქონდა ანტირუსულ წინააღმდეგობაში ქართველებთან ერთად ჩაბმულ ოსებთან და თავაურებთან, საფრთხეს

წარმოადგენდა ხელისუფლებისთვის, რადგან „ის რუსეთიდან არავის უშვებდა საქართველოში და საქართველოდან რუსეთში“.

გენერალმა ლაზარევმა შექმნილი მდგომარეობის გამო თათბირი მოიწვია, რომელსაც დაესწრო რუსი სარდალი ტუჩკოვი, გრაფი მუსინ-პუშკინი (საქართველოს მმართველს უწოდებს მას სოკოლოვი, ალბათ გულისხმობს, რომ მმართველი კოვალენსკი ახალი წასული იყო და რუსეთის ხელმწიფის მიერ გამოგზავნილსა და რუსეთის ტახტის მომხრეს უნდა ემართა დროებით ქვეყანა). ასევე სხდომას დაესწრნენ რამდენიმე ქართველი თავადთაგანი, „რუსეთის კეთილისმოსურნენი და იმას მიკედლებულნი“, ორბელიანები, თარხნიშვილები და მაყაშვილები.

მხედართმთავრისგან გამოგზავნილმა შიკრიკმა ამ დროს მოიტანა განკარგულება, რათა ყველაფერი გაკეთებულიყო აჯანყების ჩასაქრობად. იმავდროულად ლაზარევს ერთი პოლკოვნიკისგან მოუვიდა ბარათი, რომ აჯანყებულებს როგორც კი მიუახლოვდნენ, იმათ შებრძოლების მუქარა მიაგებეს; „თუ მოხვედით და არ გაგვეცალენით, თოფს გესვრით“.

ლაზარევი ერთი ბატალიონი ჯარით გაემართა კახეთს, მას გადამწყვეტილი ჰქონდა, თუ ალერსი და დაყვავება არ გაჭრიდა, იარაღი ეხმარა [8, 42].

1802 წლის სექტემბერში იმპერატორმა ალექსანდრემ გენერალ კნორინგის განვევა მხარის მართვისაგან უცილობლად მიიწვია, საჭიროდ ჩათვალა შეეცვალა კოვალენსკი და დაენიშნა თავადი ციციანოვი კავკასიაში მთავარსარდალად. წარმოშობით ქართველი თავადი ციციანოვი მოწვეულ იქნა წესრიგის დასამყარებლად მმართველობაში და იმპერატორის ყველაზე ბრწყინვალე არჩევანის გამართლებისათვის.

დუბროვინისა და სოკოლოვის მიერ აღწერილ მოვლენებს მისდევს, თუმცა, ახალ ცნობებსაც იძლევა გაზეთ „დროებაში“ 1882 წლის სექტემბერში გაგრძელებებით დაბეჭდილი სტატია – „საქართველოს ისტორიის მასალა და სურათები, აჯანყება საქართველოში 1802 წელს“. ავტორი აქაც ფსევდონიმითაა მოხსენიებული – „ლ. ფრიდონელი“. ეტყობა, ეს იგივე ავტორია, რომელიც წინა ნომრებში წერდა, მაგრამ ვინაიდან ვერ დასრულდა მასალის ბეჭდვა, რედაქციამ იგი გააგრძელა მოგვიანებით [9, 201]. სტატიაში უფრო დანვრილებითაა აღწერილი ტუჩკოვის მიერ ვახტანგ ბატონიშვილის შეპყრობა. არც ის პასაჟებია გამოყენებული, ბატონიშვილის დაფრთხობასა და შიშზე, რაც რუს ავტორებთან. დამატებით მო-

ტანილია სოლენიუსის ცნობა აჯანყებულ კახელებზე და მათ მიერ იულონთან დათია ბაცაშვილისა და მამდეკა დუანიაშვილის გაგზავნაზე. მუხრანბატონების თვლთავალსა და კახეთში გამგზავრებული ლაზარევის მიერ ალექსანდრე მაყაშვილის, ლუარსაბ ორბელიანისა და ბოდბელი მიტროპოლიტის წაყვანაზე. სტატიის ავტორი ამბობს, რომ რუსმა მოხელეებმა დიდი შიში ნახეს აჯანყებულების თამამი ქმედებების გამო, ბოდბელის დაპატიმრების შემდეგ კახელებმა ისეთი ჩვენებები მისცეს, რაშიც დამნაშავე მთავრობის მოხელეები ჩანდნენ, „კახელი თავადების ნამდვილი ჩვენება რუსების ჩინოვნიკებს არ ეჭაშნიკათ და სრულებითაც ყური არ დაუგდეს“. აჯანყება (ასე უწოდებს სტატიის ავტორი ამ გამოსვლას) მოისპო, მაგრამ რუსებმა აღმოაჩინეს იულონ ბატონიშვილის წერილი ერისთავისადმი, სადაც ის ურჩევდა ერისთავს, რომ აჯანყებაში ჩაბმულიყო. „ასეთი ბარათები მრავლად ყოფილა გაფანტული თურმე ყველა საქართველოს კუთხეებში“ [9, 202]. აქ არის ცნობა, რომ იულონ ბატონიშვილმა წერილები გაუგზავნა ალექსანდრე მაყაშვილს, რომელმაც უღალატა მას და რუს მოხელეებთან დადგა, ეს ბარათიც ლაზარევს მიუტანესო, – გვეუბნება ავტორი. წერილები დაეგზავნათ სხვებსაც, იულონმა მისწერა სიმონ აბაშიძეს, თუმცა, ესტატიე ციციშვილს, სადაც მათ დახმარებას სთხოვდა. საპასუხო წერილში ციციშვილი მას უხსიდა ქართლში შექმნილ რთულ სიტუაციას [9, 212].

ამრიგად, რუსი ავტორები დეტალურად მოგვითხრობენ ქართლ-კახეთის სამეფოში დატრიალებულ პოლიტიკურ მოვლენებს. მართალია, რუსი ოფიციალური ისტორიკოსები ტენდენციურად, თავისი ქვეყნისა და ხელისუფლების ინტერესების დაცვით აფასებენ მოვლენებს, მაგრამ მაინც ჩანს შემდეგი: 1. ფეოდალური არისტოკრატია უკმაყოფილო იყო იმით, რომ რუსულმა ხელისუფლებამ მათ წაართვა თანამდებობები და მისგან სარგოს მიღების შესაძლებლობა; 2. უკმაყოფილონი იყვნენ გლეხები, რომელთაც არ აუსრულეს პირობა – 12 წელი გადასახადებისაგან განთავისუფლებაზე; 3. ქვეყანას კვლავ იკლებდნენ და ანიოკებდნენ ლეკები, რუსეთმა ეს საზარელი მოვლენა ვერ ააცილა მოსახლეობას; 4. მოძრაობა არ ყოფილა ლოკალური: ის ვრცელდებოდა ჩრდილოეთ კავკასიის მთიელებამდე, აჯანყებული ოსებიც უერთდებოდნენ ქართლ-კახეთის ამბოხებულებს და მოვლენებში დასავლეთ საქართველოს ჩართვის ნიშნებიც გამოჩნდა; 5. ქელმენჩურის მანიფესტანტების გამოსვლა მხოლოდ ერთი მომენტი იყო და ანტირუსული წინააღ-

მდეგობრივი მოძრაობა გაცილებით დიდ გეოგრაფიულ არეალსა და ადამიანურ რესურსებს მოიცავდა; 1802 წლის დიდ წინააღმდეგობრივ მოძრაობაში ჩართული იყო ფართო სპექტრი, მასში სხვადასხვა სოციალური, ეროვნული და რელიგიური კუთვნილების ადამიანი მონაწილეობდა, რომელთაც არ სურდათ რუსეთის კოლონიური უღლის დადგმა, მათ შორის სამღვდელოებამ დიდი როლი ითამაშა ხალხის ანტირუსული განწყობის შექმნაში; 6. მოვლენამ ცხადყო, რომ ქართულ სამეფო ოჯახში არ იყო ისეთი შუღლი და დაპირისპირება ტახტისათვის, როგორც ამას რუსული იდეოლოგია წარმოაჩენდა: ამ დროისათვის ყველა შეთანხმებულია იმაზე, რომ სამეფო გვირგვინი იულონ ერეკლეს ძეს დაედგა (ვინაიდან დავით ბატონიშვილმა არ დაიკავა ტახტი); 7. დუბროვინის მიერ მოტანილი ზოგიერთი ისტორიული ფაქტი (ქელმენჩურის ქალაქად სახელდება, აქ 40 ათასი კაცის შეკრება, იმერეთის მეფის მიერ კახელი თავადების აჯანყებისაკენ ნაქეზება), გლეხების ხელისუფლების მხარეზე ყოფნა, ისევე როგორც მისი ზოგიერთი შეფასება არაობიექტურია და კრიტიკას ვერ უძლებს; 8. დუბროვინი უბრალო ხალხს აბრალებდა ლეკებთან და ყაჩაღებთან თანამონაწილეობას, ვითომ ისინი თავიანთი სახლების დანვასა და სხვა ბოროტმოქმედებებში თავად იყვნენ ჩაბმულნი, რადგან რუსული ხელისუფლება სძულდათ და ბაგრატიონების აყვანა სურდათ ტახტზე, რაც კიდევ უფრო აღიზიანებდათ დაზარალებულ ადამიანებს; 9. 1802 წლის დიდი წინააღმდეგობრივი მოძრაობა არის ქართველი ხალხის ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის სახელოვანი ფურცელი და არა დუბროვინისგან შეფასებული, „თავადებისგან გაბრიყვებული ხალხის ბუნტი“.

დამონმებული წყაროები და ლიტერატურა:

1. Акты Собранные Кавказской Археографической Комиссией, т. I, Тифлис, 1866.
2. ოთარ ჯანელიძე, კახეთის 1802 წლის პოლიტიკური პროტესტი თანამედროვეთა და ისტორიკოსთა შეფასებებში, „საქართველოს ეროვნული მუზეუმის მოამბე“, თბილისი, 2015, V.
3. დ. ჭუმბურიძე, ვ. კიკნაძე, ხ. ქოქრაშვილი, ლ. სარალიძე, საქართველო-რუსეთს ურთიერთობა XVIII-XXI საუკუნეებში (სამეცნიერო ლიტერატურისა და დოკუმენტების მიხედვით), ნიგნი I, თბილისი, 2016.

4. Н. Дубровин, Тысяча восемьсот второй год в Грузии, „Вестник Европы“, 1868, т. II.
5. ლაზარევის პატაკი კნორინგს, 20 ივლისის № 356.
6. Акты собранные Кавказской Археографической Комиссией, т. III, Тифлис, 1868.
7. გაზეთი „დროება“. № 16, 1882 წელი, აქვს მინაწერი: „ეს ამბავი გამოკრებილია სოკოლოვის შრომიდან – „Путешествие в Имеретию и Грузию“, 1852.
8. აჯანყება საქართველოში 1802 წელს, გაზეთი „დროება“, №26, № 42, 1882 წელი .
9. გაზეთი „დროება“, 1882 წელი, №201, 202.
10. ს. კაკაბაძე, ქართველი ხალხის ისტორია, თბილისი, 1997.

Dodo Chumburidze

Doctor of Historical Sciences, Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, Ivane Javakhishvili Institute of History and Ethnology, Chief Scientist-researcher of the Department of Modern and Contemporary History

To Assess the Large Contradictory Movement of 1802

Summary

The Great Anti-Russian Movement of 1802 is one of the most important events in our history. In Georgian historiography it is mainly based on only one event, this is the Kelmenchury's treatise and the reaction of the government. Despite the fact that the historiography marks this year's anti-Russian debates and public discontent, Kelmenchury's act is still the main event. In fact, the Kelmenchury's gathering and the document received by it was only a small part of the massive universal popular thrill that took place in Georgia in 1802. The main thing is that this was no longer a localized protest, only by expressing dissatisfaction with the Russian political and military action, but it was a common Caucasian uprising, a struggle for the expulsion of Russia from the Caucasus, a sign of the beginning of the Great War, which was very scared of the Russian tsarist regime.